

Семергей Н.В.

Українська медична стоматологічна академія

НОВІТНЯ ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО ЗАРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ ТА ЇЇ МІСЦЕ В НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСАХ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.

У статті розглянуто стан, проблематику та динаміку відображення в новітньому історіографічному дискурсі історії зародження та розвитку української періодики у другій половині ХІХ – першій третині ХХ століття. З'ясовано, що вивчення історії української преси здійснюється у кількох академічних центрах: Науково-дослідному інституті пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника НАН України, Інституті журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка та інших. Виявлено, що у вивченні місця та ролі української періодики у національно-культурному відродженні можна прослідкувати певну закономірність: спочатку вчені зосереджувалися на аналізі динаміки, характеру, кількісних та якісних показників розвитку суспільно-політичної преси, згодом – літературно-мистецької, а сьогодні значного поширення набуває висвітлення регіональних та мікроісторичних аспектів функціонування української періодики. Зроблено висновок, що історики звертали увагу на те, що друга половина ХІХ століття стала періодом швидкого зростання кількості та тиражу української періодики, а її поширення набуло статусу впливового чинника національно-культурного руху, сприяло не лише піднесенню української мови та літератури, але й політизації національного руху, його переходу в державотворчий етап. Розвиток періодичних видань доби Української національної революції 1917–1921 років науковці розглядають як необхідний складник державотворення, основний механізм національного просвітництва та соціальної комунікації із населенням. Натомість подальші зміни змісті та характері розвитку української преси у 20–30-х роках ХХ століття історики пов'язують із її інспіруванням більшовицькою ідеологією, набуттям пропагандистських функцій та зміною статусу із національно орієнтованої на марксистське та комуністичне спрямування. Виснувано, що історики одностайні в думці про те, що поширення української періодики не лише збагатило вивчення та популяризацію української мови, але відіграло вирішальну роль у політизації національного відродження, підготовці та реалізації державотворчих змагань 1917–1921 років.

Ключові слова: українська періодика, українське національно-культурне відродження, новітня історіографія, часопис, газета, журнал, суспільно-політична преса, літературно-мистецька преса.

Постановка проблеми. Первні сучасного інформаційного суспільства, без сумніву, належать інформаційній революції середини ХVІ століття, заснованій німецьким першодрукарем Й. Гутенбергом. Його справа відіграла виняткову роль у побудові новоєвропейської цивілізації, кардинально змінила людину та її розуміння світу. У той же час реальний ефект друкування для суспільно-політичного та соціокультурного життя було вияскравлено появою на межі ХVІ–ХVІІ століть періодичних видань, просвітницький та пропагандистський вплив яких важко переоцінити. Періодика швидко та впевнено завоювала місце ключового чинника політичних, соціальних, економічних, культурних, релігійних та геополітичних змін. Європейська впливовість періодичної

преси була верифікованою й в українському історичному поступі нового часу. Справжнім драйвером українського національного відродження у середині ХІХ століття стала поява українських за мовною ознакою періодичних видань, кількість яких зростала експоненційними темпами. В історіографії усталилася думка, що першою українською газетою була «Зоря Галицька», яка побачила світ 1848 року. Поширення української періодики не лише збагатило вивчення та популяризацію української мови, але відіграло вирішальну роль у політизації національного відродження, підготовці та реалізації державотворчих змагань 1917–1921 років [6].

Постановка завдання. Метою статті є проаналізувати стан, тенденції та особливості науково-

історичного осмислення процесів зародження та розвитку української періодики у другій половині XIX – першій третині XX століття, з'ясувати історіографічну оцінку місця та ролі україномовної преси у піднесенні національного-культурного відродження, його еволюції у контексті політичних та державницьких пріоритетів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У новітній історіографії тема зародження та розвитку української періодики поступово виборювала статус окремого предмета дослідження. Перші системні розвідки про історію становлення української преси з'являються у другій половині 90-х років XX століття. З часом вивчення історії української преси набуває міждисциплінарного статусу, адже відповідні студії перебувають на межі між предметної взаємодії історії України, культурології, літературознавства, а також нової галузі пізнання – соціальних комунікацій. В межах спеціальних історичних дисциплін сформувалася нова галузь – пресознавство, яка розглядає матеріали газет, журналів, альманахів, часописів як багатопланове та інформативне історичне першоджерело. Такий підхід є виправданим, адже періодика містить як опубліковані законодавчі акти, документи, статистичні повідомлення, програми партій і статuti товариств, так й публікації в основі яких покладено подієво-фактичний матеріал, що дає змогу розглядати матеріали періодики як одне з основних джерел для висвітлення суспільно-політичної та соціокультурної історії [14, с. 9].

На початковому етапі вивчення історії української преси одним із ключових питань, навколо якого велися дискусія, була проблема понятійно-категоріального розмежування понять: «початок преси в Україні» та «початок української преси». Корифей та один із засновників українського пресознавства львівський історик М. Романюк відповідаючи на нього наголошував, що в першому випадку в центрі уваги повинна бути історія виникнення преси на етнічних українських землях, а в другому – початок україномовної преси. Окреслюючи необхідні хронологічні межі дослідник стверджував, що першою іншомовною газетою на українських землях був часопис «*Gazette de Leopold*» (1776 рік), а першою українською – «*Зоря Галицька*» (1848 рік) [14, с. 13].

Дослідники, аналізуючи українську пресу як предмет історичного пізнання, наголошують на її особливих атрибутах, зокрема: усі періодичні видання є свідками певної епохи або періоду; редакторами, публіцистами, видавцями та дописувачами часописів були люди із суб'єктивним

баченням і сприйняттям реалій свого часу, тому кожне окремо взяте видання є обмеженим в об'єктивності відображення історичної дійсності; опублікована інформація може мати відкритий або прихований характер; специфікою української журналістики була роз'єднаність українського народу, тому газети та журнали функціонували в неоднакових суспільно-політичних умовах; українська преса як виразник поневоленого народу ніколи не мала фінансової державної підтримки, а існувала на кошти окремих меценатів, товариств, політичних партій [14, с. 16].

Перші кроки у науковому вивченні історії української преси було здійснено на базі діяльності спеціалізованих академічних центрів. До них передусім віднесемо Науково-дослідний інститут пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника НАН України заснований 1993 року (тогочасна назва – Науково-дослідний центр періодики). Амбіційність його основних завдань полягала в первинному опрацюванні та систематизації багатотомного репертуару українських періодичних видань XIX-XX століть, висвітленні історії, специфіки та динаміки становлення української періодичної преси [7, с. 352].

У межах цього науково-дослідного центру сформувалася наукова школа вивчення української періодики. Її представники – засновник Інституту М. Романюк, сьогоднішній директор М. Сніцарчук, науковці Н. Антонюк, М. Галушко, М. Комариця, О. Дроздовська, Р. Романюк, М. Пелипець та інші. Наукова установа здійснює бібліографічну роботу з аналітичного опису українських періодичних видань, виступає організатором наукових конференцій, видавцем профільних монографічних, енциклопедичних та довідкових видань. Так науковцями було започатковано видавничі серії «Періодичні видання міст України», «Пам'ятки бібліографії української преси», «Українська періодика за кордоном» та «Періодичні видання регіонів України». Світ побачили такі збірники як «Українські часописи Коломиї (1865–1994 рр.)» [21], «Українські часописи Північної Буковини (1870–1940 рр.)» [23], «Українські часописи Львова 1848–1939 рр.» [22], «Українські часописи Станіслава (1879–1944 рр.)» [24], «Українські часописи Тернополя і Тернопільщини (1886–1944 рр.)» [25], «Періодика Західної України 20–30-х років XX століття: матеріали до бібліографії» [13]. У 2007 році було розпочато підготовку історико-бібліографічного видання «Українська преса XIX–XX ст. в Україні та світі» [20].

Інститутом також готується та видається «Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства», у якому висвітлюються нові історичні матеріали щодо розвитку знань про зародження української періодики в імперську добу. Станом на 2018 рік світ побачило 27 чисел збірника.

Вагому роль в активізації досліджень генези української періодики становило започаткування у 1993 році Львівською національною науковою бібліотекою України імені В. Стефаника Всеукраїнської конференції «Українська періодика: історія і сучасність» [19]. Станом на 2018 рік було проведено дванадцять зібрань, на яких представлено сотні доповідей та повідомлень з історії, теорії та методології розвитку української періодичних видань починаючи із другої половини XIX століття й до сьогодні. Обов'язки головного редактора виконував вже згадуваний історик М. Романюк.

Наукові надбання Науково-дослідного інституту пресознавства полягають передусім у розробленні теоретико-методологічних засад вивчення історії української періодики. Методологічну цінність становить запропонована науковцями періодизація історії розвитку української преси. На основі проблемно-хронологічного та регіонального принципів увесь процес становлення української періодики дослідники поділили на чотирнадцять періодів. Для нашого дослідження інтерес становлять перші періоди, зокрема: зародження та становлення української журналістики від найдавніших часів до середини XIX століття; формування журналістських систем у 60–90-ті роки XIX століття; українська журналістика епохи першої народної революції 1898–1907 років; українська журналістика 1905–1914 років; українська періодика Першої світової війни 1914–1917 років; українська преса періоду революції в Росії та національно-визвольних змагань України 1917–1920 років; преса Радянської України 20–30-х років XX століття; західноукраїнська преса 20–30-х років XX століття; українська еміграційна преса 20–40-х років XX століття [7, с. 353].

Погоджуємося із висновками М. Романюка про те, що діяльність Інституту відіграла вагому роль у вивченні практично недослідженої на той час проблеми зародження української періодики. Аналізуючи суспільний контекст появи перших періодичних видань вчений зазначав, що втративши всі можливості щодо захисту державно-політичних прав в імперський російсько-австрійський період, українське суспільство виступило на захист свого національно-культурного життя засобом преси,

яка «... ставала в обороні прав і свобод корінного населення, не давала згаснути прагненням до державної незалежності, активно пропагувала гасла політичної боротьби. Населення різних регіонів України, яке опинилося під владою світових імперій, а також українські емігранти в багатьох країнах світу завжди усвідомлювали свою історичну спільність та єдність. Ідея возз'єднання всіх земель України була центральною в громадсько-політичному житті українців, провідною темою публікацій більшості періодичних видань» [15, с. 109–110].

Вагому роль у досягненні пріоритетів цілісного, повного та об'єктивного висвітлення історії української преси, виробленні методологічних засад її аналізу, підготовці бібліографічних матеріалів відіграла діяльність Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (А. Москаленко, В. Різун, Н. Сидоренко та інші). Вчені зокрема звернули увагу на регіональний та зарубіжний аспекти розвитку української періодики у XIX столітті. Завдяки зусиллям науковців світ побачили такі збірники матеріалів як «Періодичні видання Катеринослава і Катеринославської губернії (1838–1917)», «Періодичні видання Полтавської губернії (1838–1917)» та інші. Дослідники також вивчали специфіку розвитку україномовних періодичних видань у США, Канаді, Німеччині, Італії, Болгарії, Швейцарії та інших зарубіжних країнах [7, с. 355–356].

Важливими центрами із вивчення історії української преси також є Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, у якій засновано відділ пресознавства та Книжкова палата України імені Івана Федорова. Їхня діяльність спрямована на всебічне вивчення, систематизацію та впорядкування газетної періодики, її бібліографування, забезпечення доступу дослідників для її вивчення. Фонди книгозбірень містять раритетні примірники перших україномовних газет, а науковці та бібліографи займаються питаннями розробки теоретичних засад та бібліографічного забезпечення актуалізації та вивчення історії української преси у новітньому історіографічному наративі.

Завершальним акордом із вивчення історії української періодики у минулому тисячолітті стало перевидання в Україні системного дослідження історика української еміграції А. Животка «Історія української преси», яке було підготовлено вченим у середині XX століття [5]. Вперше ця робота побачила світ у Регенсбурзі 1947 року. Водночас її видання в Україні у 1999 році стало

помітною подією у розвитку методологічних та історичних засад вивчення історії українських періодичних видань. У роботі було системно та послідовно проаналізовано шлях становлення української періодики від її зародження на українських землях до кінця 30-х років ХХ століття. Дослідник скрупульозно висвітлив заснування таких часописів як «Зоря Галицька», «Основа», видання Південно-Західного відділу Географічного товариства – «Записки» та «Київський Телеграф», проаналізував організацію та тематичний зміст «Київської старовини», літературно-політичного часопису «Слово», «Літературно-наукового вісника», «Записок Наукового товариства ім. Шевченка». Окрему увагу у дослідженні присвячено вивченню української преси 1905–1914 років, зокрема першого національного часопису «Хлібороб», тижневика «Рідний край», партійних газет «Рада», «Слово», «Українська хата», «Дзвін». Цінними також стали історичні сюжети про розвиток радянської преси у 20-х роках ХХ століття, специфіку представлення на її шпальтах української тематики тощо [5]. Попри те, що наукова спадщина А. Животка не належить періоду новітньої української історіографії, все ж її поява в Україні у період державної незалежності відіграла вагомий роль в окресленні теоретико-методологічних засад новітнього пресознавства.

Історіографічний «бум» у вивченні генези української періодики розпочався у 2000-х роках. Спостерігалось динамічне нагромадження історичних знань про особливості розвитку українських періодичних видань другої половини ХІХ – першої третини ХХ століття. Історія преси висвітлювалася на ширшій джерельній основі та за допомогою новітнього цивілізаційного та соціокультурного методологічних інструментаріїв. В цей час активно працюють такі дослідники як М. Галушко, І. Крупський, Г. Кудряшов, О. Лопата, В. Меша, В. Перидерій, М. Романюк, М. Тимошик, Ю. Шаповал та інші.

Хронологія вивчення історії української періодики визначила закономірності в тематиці досліджень, перші з яких були присвячені аналізу суспільно-політичної преси [18]. Значний фактологічний та аналітичний матеріал щодо розвитку української національної преси у 1905–1914 роках було представлено у наукових працях В. Меші. Історик дійшов висновку, що функціонування вільної національної преси стало одним із трьох основних складників тогочасного українського національного руху (поряд із діяльністю українських політичних партій та участю україн-

ців у роботі представницького парламентського органу імперії – Думи) [12, с. 133]. Дослідник, узагальнивши розвиток преси тогочасних політичних партій, запропонував систематизацію періодичних видань. Так до преси Української соціал-демократичної партії було віднесено такі часописи як «Праця», «Селянин», «Соціал-демократ», «Хлібороб», «Вільна Україна», «Дзвін», «Слово», «Воля» та інші. Серед преси соціал-демократичної «Спілки» названо часописи «Правда» та «Известия Украинского Союза», а до часописів Української народної партії віднесено «Самостійну Україну», «Українську хату» та «Сніп». З-поміж видань української ліберальної преси (УДП, УРП, УРДП, ТУП) історик назвав «Украинский Вестник», «Рідна справа», «Нова Громада», «Рідний край», «Український огляд», «Громадська думка», «Добра порада». Особливу увагу В. Меша звернув на аналіз видань «Рада» (С. Чикаленко, С. Єфремов), «Літературно-науковий вісник» (М. Грушевський) та «Украинская жизнь» (С. Петлюра) [12, с. 130–132]. Цінними вважаємо висновки дослідника про те, що українська політична преса обіймала позиції соціал-демократичного москвофільства, ліберальних та ультранациональних орієнтацій. Тематика періодичних видань свідчила, що український визвольний рух 1905-1914 років вирізнявся беззаперечним пріоритетом партійно-ліберальної ідеології та автономістсько-федералістичних політичних уподобань [12, с. 133]. Можна погодитися із висновком про те, що 1905–1914 роки слід уважати періодом найвищого дореволюційного піднесення повноправної політичної преси в Наддніпрянській Україні [12, с. 140].

Окремі наукові узагальнення щодо розвитку української періодики 1905-1914 років представлені також у дослідженнях І. Крупського [8]. Він розглянув специфіку формування та розвитку україномовної преси, її долю в умовах початку Першої світової війни. Дослідник зазначав, що 20 серпня 1914 року було видано розпорядження влади про закриття газет, що видавалися на «малорусском языке». Під заборону потрапили такі відомі видання як «Рада», «Українська хата», «Маяк» та інші. Влада оголосила боротьбу з усією пресою, яка підпадала під назви «українофільська», «мазепинська» тощо [8, с. 59].

Місце і роль преси в українському визвольному русі Галичини 1914–1919 років розглядав О. Хімяк. Він досліджував специфіку розвитку україномовної періодики у роки Першої світової війни в умовах російської та австрійської присут-

ності. Із приходом до Львова російських військ випуск тамтешніх головних газет «Діло» та «Свобода» було припинено, а з поверненням австрійців – відновлено. Значну роль у національному русі, на думку дослідника, становила преса Українських Січових Стрільців: журнали «Новініяда», «Український самохотник» [27, с. 68].

Окрему увагу О. Хімяк приділив систематизації періодичних видань ЗУНР, які розділив на дві групи: за видавцем та за сферою розповсюдження. До першої було віднесено видання офіційних органів державної влади, політичних партій, громадських організацій, а також видання УГА. Це такі газети та часописи як «Станіславівський голос», «Республіка», «Воля», «Народ», військовий часопис «Стрелець» та інші. До другої групи належали загальнодержавна та регіональна періодика [27, с. 70–71].

Загалом спільною є думка дослідників про те, що друга половина XIX століття стала періодом швидкого кількісного зростання та кардинальних якісних змін українських часописів. Цікавими, на нашу думку, були висновки О. Лопати щодо динаміки розвитку української преси, яку дослідниця впорядкувала відповідно до таких періодів: 60-ті роки XIX століття – період, під час якого було окреслено чіткий політичний курс розвитку української періодики за двома напрямками: демократичний та ліберальний, нарощувався випуск галузевої та спеціалізованої періодики, зростала кількість літературно-критичних та літературно-політичних журналів; кінець XIX – початок XX століття – домінування загальнополітичної преси над науковою, взаємодія бібліографії з публіцистикою, підвищення уваги суспільства до періодичної преси, збільшення книгознавчих часописів; кінець 20-х – 30-ті роки XX століття – радикальна зміна політичних умов функціонування преси, вирішальну роль у житті якої стала відігравати її партійна ідеологія, переорієнтація преси на служіння ідеалам комунізму [10, с. 6].

Вивчення розвитку української суспільно-політичної преси змінилося дослідженнями літературно-мистецької періодики. Суттєво збагатила та поглибила знання з історії її розвитку наукова розвідка Ю. Телячого «Українська літературно-мистецька інтелігенція в національному відродженні (1917–1921 рр.)», що побачила світ у 2014 році [17]. Дослідник на основі широкої джерельної бази простежив внесок української творчої еліти у підготовку та видання літературно-мистецьких періодичних видань. Цінними для осмислення динаміки та характеру розвитку тогочасної куль-

турної періодики вважаємо детальне вивчення Ю. Телячим літературно-мистецької тематики основних тогочасних українських видань. До них він відносив «Записки Наукового товариства Шевченка», «Літературно-науковий вісник», «Записки українського наукового товариства», «Книгар», «Наше минуле», «Мистецтво» та інші. За словами дослідника перспективним було те, що у літературно-мистецькій пресі можна було розмістити матеріали з різноманітної тематики представника навіть протилежних політичних сил. Періодика стала трибуною офіційних виступів громадських діячів, літераторів, художників, місцем публічних дискусій та оприлюднення як результатів власної творчості, так і рецензій на неї [17, с. 179]. Історик особливу увагу присвятив аналізу публікаційного пакета «Записок НТШ», у якому випускалися статті літературної, релігійної, освітньої, козацької, етнографічної тематики. На думку вченого особлива цінність «Записок НТШ» полягала в тому, що у період Української національно-демократичної революції журнал виступав консолідуючим науковим друкованим органом західноукраїнської та наддніпрянської інтелігенції [17, с. 180].

Ю. Телячий високо оцінював й публікаційну діяльність «Літературно-наукового вісника» зокрема через те, що на його сторінках було представлено чимало інформації про тогочасне національно-громадянське життя, що відіграло вагомий роль у розвитку українського національного руху. Головна ідея часопису – реалізація ідеї патріотизму засобом літературної та мистецької діяльності [17, с. 184]. Такі ж національні мотиви було покладено в основу й журналів «Книгар» та «Наше минуле». Їхніми авторами були відомі українські вчені, авторитетні дослідники-історики, літератори і мистецтвознавці. Історик, детально проаналізувавши зміст їхніх рубрик наголошував, що їхня важлива роль у популяризації та збереженні національної історії багато в чому визначалася зусиллями патріотично налаштованої інтелігенції, авторитетним та кваліфікованим редколегіям, які дотримувалися високих стандартів щодо змісту та оформлення матеріалів [17, с. 193].

Цінним вважаємо й розвідку Ю. Телячого щодо регіонального виміру розвитку української літературно-мистецької преси у 1917–1921 роках. Дослідник висвітлив публікаційний репертуар низки регіональних видань, зокрема «Колосся», «Пути творчества» (Харків), «Терем», «Життя і мистецтво» (Львів), «Українська культура» (Полтава), «Ранок» (Кам'янець-Подільський). Окреме місце у дослідженнях історика належало

вивченню стану української еміграційної періодики. Зокрема він висвітлив розвиток друкованих видань «Українського народного союзу» в Канаді – «Календаря Руського Народного Союзу» та часопису «Свобода». Вчений наголошував, що тематика статей журналу свідчила про національно-патріотичні позиції представників тогочасної української творчої інтелігенції в Канаді, які засобами періодичної преси пропагували ідею української державності. Він зазначав, що упродовж війни, часів Центральної Ради, гетьманату Павла Скоропадського, Директорії УНР та збройної агресії іноземних держав у центрі уваги літераторів української діаспори перебували актуальні питання політичного, військового, суспільного, соціального, економічного та культурно-освітнього характеру [17, с. 209].

Із розширенням доступу до оригінальних примірників української преси другої половини XIX – початку XX століття в історичному дискурсі тематизуються дослідження окремих газет, часописів, а також уміщених в них матеріалів та автури. Так, значний інтерес вчених викликав тематичний репертуар політичних видань, як-от друкованого органу першої української модерної політичної партії РУРП «Народ» [11], видавнича діяльність Пласту в 1922–1930-х роках [4], національне питання на сторінках часописів соціал-демократичних організацій «Праця», «Слово», «Дзвін» [1], преса УСДП [3], тематичний репертуар газет «Рада» [26], «Наш край» [28] тощо.

В дослідженнях сучасних вчених знайшла відображення й історія становлення літературних альманахів України, видавнича діяльність просвітницьких товариств «Просвіта» [9] та Наукового товариства імені Шевченка [2]. Так, висвітлюючи видавничий репертуар «Просвіти» сучасний дослідник Г. Кудряшов називає такі періодичні видання як «Вісник товариства «Просвіта» в Катеринославі», український часопис «Дніпрові хвилі», політичний, економічний та літературний часопис «Добра порада», газета «Живе слово», часопис «Рідне слово» та інші. Науковець, як і його колеги, підкреслював виняткове значення тогочасної україномовної преси для розвитку української культури, освіти та науки, й загалом – для відновлення національної самосвідомості українського народу [9, с. 115].

Інтерес викликають й специфічні розвідки щодо розвитку української періодики, зокрема аналіз становлення дитячої преси наприкінці XIX – на початку XX століття, якій присвятила увагу Ю. Стадницька [16]. Її появу дослідниця

пов'язувала із необхідністю розвитку національного виховання. У другій половині XIX століття з'являються такі видання як газета «Учитель», часопис «Дзвінок» та інші. Дитяча періодика була спрямована на всебічний розвиток світогляду дітей та молоді, зокрема релігійно-моральне виховання, історію, географію, словесність та красномовство, природознавство, ремесла та промисли. Вчена зробила висновок про те, що дитяча періодика стала особливим носієм інформації, виконувала просвітницьку та ціннісно-орієнтуючу функції у справі національно-патріотичного виховання [16, с. 116, 118].

Висновки. Як бачимо у новітній історичній науці вивчення процесів зародження та розвитку української періодики у другій половині XIX століття представлено загалом репрезентативно. Активізація відповідних досліджень обумовлена демократизацією історичного пізнання, утвердженням цивілізаційної та соціокультурної методології та відкриттям доступу до фондів тогочасної україномовної преси. У вивченні дослідниками місця та ролі української періодики у національно-культурному відродженні є певна закономірність: першою була проаналізована динаміка, характер, кількісні та якісні показники розвитку суспільно-політичної преси, згодом – літературно-мистецької. Сьогодні значної уваги вчені приділяють вивченню регіональних та мікроісторичних аспектів розвитку української періодики, досліджують тематичний репертуар окремих видань, аналізують місце і роль конкретних газет і часописів у подіях національного, культурного та державно-політичного відродження другої половини XIX – першої третини XX століття. Історики звертають увагу на те, що друга половина XIX століття стала періодом швидкого зростання кількості та тиражу української періодики, а її поширення набуло статусу впливового чинника національно-культурного руху, сприяло не лише піднесенню української мови та літератури, але й політизації національного руху, його переходу в державотворчий етап. Розвиток періодичних видань доби Української національної революції 1917–1921 років науковці розглядають як необхідний складник державотворення, основний механізм національного просвітництва та соціальної комунікації із населенням. Натомість подальші зміни змісті та характері розвитку української преси у 20–30-х роках XX століття історики пов'язують із її інспіруванням більшовицькою ідеологією, набуттям пропагандистських функцій та зміною статусу із національно орієнтованої

на марксистське та комуністичне спрямування. Водночас спільною є позиція новітньої історіографії, що поява та розвиток україномовних газет, часописів та журналів дуалістично була як чинни-

ком національно-культурного відродження, так й одним із основних його здобутків, інституційним репрезентантом національного руху та державотворчих змагань.

Список літератури:

1. Андрійчук М. Дискурс з національного питання на сторінках часописів «Праця», «Слово» та «Дзвін». *Поліграфія і видавнича справа*. 2010. №52. С. 36–50.
2. Барабаш У. Стан видавничої справи на Західній Україні кінця XIX – початку XX ст. (на онові діяльності Наукового товариства імені Шевченка). *Поліграфія і видавнича справа*. 2008. №48. С. 3–10.
3. Босак О. Висвітлення діяльності УСДП на сторінках галицької преси кінця XIX – початку XX ст. *Поліграфія і видавнича справа*. 2004. № 41. С. 152–159.
4. Вовк І. Відновлення видавничої діяльності Пласту після війни (1922–1930 рр.). *Поліграфія і видавнича справа*. 2012. №60. С. 3–12.
5. Животко А. Історія української преси / упоряд., авт. іст.-біогр. нарисів та приміт. М. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 1999. 368 с.
6. Зелінська Н., Благовірна Н. «Мова вирішила долю українського відродження» (Українознавчий світогляд як основний чинник формування нової української наукової літератури в XIX – на початку XX ст.). *Поліграфія і видавнича справа*. 2000. №36. С. 150–156.
7. Костишева С. Створення та діяльність наукових центрів вивчення історії української преси, 90-ті рр. XX ст. *Проблеми історії України : факти, судження, пошуки*. 2000. №5. С. 351–359.
8. Крупський І. Українська преса Наддніпрянщини 1905–1914 рр. : формування мережі, еволюція, висвітлення суспільно-політичної тематики. *МАГІСТЕРІУМ*. 2006. Вип. 22 : Журналістика. С. 57–61.
9. Кудряшов Г. Видавничий репертуар товариств «Просвіта» Лівобережної України (початок XX ст.). *Поліграфія і видавнича справа*. 2011. № 53. С. 111–115.
10. Лопата О. Становлення та розповсюдження української преси (XVIII – початок XX століття). *Вісник Книжкової палати України*. 2013. №9. С. 1–7.
11. Макарчук О. Епістолярний дискурс Лесі України як джерело до вивчення часопису «Народ» (1890–1895). *Поліграфія і видавнича справа*. 2018. №75. С. 166–173.
12. Меша В. Українське національне відродження 1905–1914 років : історіографія проблеми. Київ : Донеччина, 2004. 157 с.
13. Періодика Західної України 20–30-х років XX століття : матеріали до бібліографії : у 5 тт. / за ред. М. Романюка. Львів : Фенікс, 1998–2003. Т. 1. 1998; Т. 2. 1999; Т. 3. 2000; Т. 4. 2001; Т. 5. 2003.
14. Романюк М. Українське пресознавство як спеціальна історична дисципліна : до постановки проблеми. *Поліграфія і видавнича справа*. 2002. №39. С. 9–19.
15. Романюк М. Сімнадцять років творчого поступу і наукових здобутків. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника* : зб. наук. пр. Львів, 2010. Вип. 2(18). С. 107–120.
16. Стадницька Ю. Просвітництво кінця XIX – початку XX ст. і становлення дитячої періодики. *Поліграфія і видавнича справа*. 2007. №46. С. 112–118.
17. Телячий Ю. Українська літературно-мистецька інтелігенція в національному відродженні (1917–1921 рр.) : монографія. Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2014. 600 с.
18. Тимошик М. Історія видавничої справи : підручник. Київ : Наша культура і наука, 2003. 496 с.
19. Українська періодика : історія і сучасність : доп. та повідом. дванадцятої Всеукр. наук.-теорет. конф., м. Львів, 30 листопада – 1 грудня 2018 р. / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, НДІ пресознавства ; гол. ред. М. Романюк. Львів, 2018. 436 с.
20. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. : іст.-бібліогр. дослід. : в 4 тт. / уклад. : М. Романюк та ін. Львів : Оріяна-Нова, 2007–2014.
21. Українські часописи Коломиї (1865–1994 рр.) : іст.-бібліогр. дослід. / уклад. М. Романюк, М. Галушко. Львів, 1996. 238 с. Серія : «Періодичні видання міст України».
22. Українські часописи Львова 1848–1939 рр. : іст.-бібліогр. дослідж. : у 3 т. / уклад. М. Романюк, М. Галушко. Львів, 2001.
23. Українські часописи Північної Буковини (1870–1940 рр.) : іст.-бібліогр. дослід. / уклад. М. Романюк, М. Галушко. Львів : Фенікс, 1999. 428 с. Серія : «Періодичні видання регіонів України».
24. Українські часописи Станіслава (1879–1944 рр.) : іст.-бібліогр. дослід. / уклад. М. Галушко ; наук. ред.-консулт. М. Романюк. Львів, 2001. 304 с. Серія : «Періодичні видання міст України».
25. Українські часописи Тернополя і Тернопільщини (1886–1944 рр.) : іст.-бібліогр. дослід. / уклад. М. Галушко. відп. ред. Л. Сніцарчук. Львів, 2008. 352 с. Серія : «Періодичні видання міст України».

26. Фіголь Н. Історія видання першої щоденної україномовної газети Наддніпрянщини «Рада». *Поліграфія і видавнича справа*. 2005. №42. С. 54–63.

27. Хімяк О. Роль преси в українському національно-визвольному русі (1914–1919 рр.). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. 2013. №752. С. 67–73.

28. Чубай У. Діяльність подільського видавничого товариства «Дністер» (1911–1920 рр.) (за матеріалами кам'янець-подільського часопису «Наш край»). *Поліграфія і видавнича справа*. 2005. № 42. С. 63–66.

Semerhei N.V. THE MODERN HISTORIOGRAPHY ON THE ORIGIN OF THE UKRAINIAN PERIODICALS AND ITS PLACE IN THE NATIONAL AND CULTURAL PROCESSES OF THE SECOND HALF OF THE XIX – THE FIRST THIRD OF XX CENTURY

The article considers the state, problems and dynamics of reflection in the recent historiographical discourse of the history of the origin and development of Ukrainian periodicals in the second half of the 19th – the first third of the 20th century. It is found that the study of the history of the Ukrainian press is carried out in several academic centers: the Scientific Research Institute of Press Studies of the V. Stefanyk National Library of Science of NAS of Ukraine, the Institute of Journalism of Taras Shevchenko National University of Kyiv and others. It is revealed that in the study of the place and role of Ukrainian periodicals in the national and cultural revival one can trace a certain pattern: at first the scientists focused on the analysis of the dynamics, nature, quantitative and qualitative indicators of the development of the socio-political press, and later – the literary and significant spread, and today coverage of regional and microhistorical aspects of Ukrainian periodicals functioning. It is concluded that historians have pointed out that the second half of the 19th century was a period of rapid growth in the number and circulation of Ukrainian periodicals, and its spread has acquired the status of an influential factor of the national-cultural movement, contributed not only to the rise of the Ukrainian language and literature, but also to the politicization of the national movement, its transition into the state-making stage. The development of periodicals during the Ukrainian National Revolution of 1917–1921 is considered by scientists as a necessary component of state formation, the basic mechanism of national education and social communication with the population. On the other hand, further changes in the content and nature of the development of the Ukrainian press in the 20–30's of the 20th century are attributed by historians to its inspiration for Bolshevik ideology, the acquisition of propaganda functions, and the change of status from a nationally oriented Marxist and communist movement. It is concluded that historians are unanimous in the view that the proliferation of Ukrainian periodicals not only enriched the study and popularization of the Ukrainian language, but played a decisive role in the politicization of national revival, the preparation and implementation of state-building competitions of 1917–1921.

Key words: *Ukrainian periodicals, Ukrainian national and cultural revival, modern historiography, magazine, newspaper, social and political press, literary and artistic press.*